

Szamosújvár tisztikara 1894-ben.

Oszlán, dr. Schnell, Voith Mikl., Ilacsintár, Gopcsa, Duba J., Voith M., Kovrig,
dr. Bányai, Todorfi, Koppár, Mihalffy, Abraham, Duba K., Turcsa, Szabados, Abraham A.,
Fáraó, Verzár, Zászloffy, Szongott V., Begidsin.

Szamosújvár város tisztikara.

Küszöbén az általános tisztújításnak érdekelni fogja közönségünket ama testületi csoportkép, a melyet a jelen sorok keretében közzétenni, e lapok önként jelentkező, időszerű feladatának tekintjük.

Szamosújvár szabad királyi város polgármestere, tanácsa és tisztikara, szóval önkormányzatának személyes képviselői annál inkább helyet érdemelnek itt, mert e fejlődésnek indult város méltán tekinthető az összes hazai örménység zömének helyi központjául — mondhatni fővárosául, — mert minden valószínűség szerint az e hóban megejtendő új választások is érintetlenül hagják a jelenlegi személyzetet.

A város főnöke: Placsintár Dávid, — ki a polgármesteri székbe Simay Gergely-nek (az országos alkotmányküzdelmek korában, 1861 és 67-ben ismételten megválasztott volt polgármesternek) a szamosújvári királyi törvényszék elnökévé lett kineveztetése folytán emeltetett, — huszonkét év óta áll e város élén.

Közel negyedszázados közszolgálati pályáján minden igyekezetét arra fordította, hogy városunk ősi eredetű köztárgya mindenkor a takarékoság elvének szigorú szem előtt tartásával kezeltessék!

Körülötte csoportosulva láthatók csoport-képünkön a városi előljáróság többi tagjai, kiket névszerint a következőkben sorolunk fel:

Gopcsa Joachim közigazgatási tanácsos, Ábrahám Zachár gazdasági tanácsos; Osztián Kristóf főjegyző, Duha János főkapitány, Voith Miklós tisztí ügyész, Voith Márton ellenőr és közgyám, Tódorfi Lukács iktató-levéltárnok, Kopár Kristóf pénztárnok, Duha Kristóf számvevő-adószedő, Mihályfy Imre aljegyző; dr. Schnell Károly főorvos, dr. Bányai Kristóf másod-orvos, Kovrig Simon alorvos-sebész; Verzár Manó alkapitány, Turcsa Lukács rendőrbiztos, Zászlóffi Gábor városgazda, Szabados Ferencz állatorvos, (Dubski Gusztáv erdész, a fényképi felvétel alkalmával távolléte miatt maradt ki a hivatali testületből); Szon-

gott Vilibáld, Begidsán Tivadar, Ábrahám Antal
irnokok, Fáraó József díjnok.

A fentebbiekben névszerint bemutatott tisztikarra va-
lamint eddig, úgy tekintettel a város fejlődésében beál-
lott új korszakra még inkább a közel jövőben oly fon-
tos közigazgatási, rendészeti és gazdasági teendők há-
rulnak, — miszerint ama régi szép szokásnak, hogy
mindezekről általános évi jelentések adassanak ki, újo-
lagos életrekeltését is örömmel tudnánk üdvözölni!

A Szamosújvár emelkedésében és idegen forgalmá-
ban utóbbi évek alatt észlelhető lendület, főleg a köz-
rendészeti feladatok terén gyarapította föl jelentékenyen
a szolgálati teendők terhét elannyira, hogy ezután az
alsóbb rendőrségi közegek létszámának szaporítása már
csak rövid idő kérdése lehet.

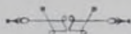
A mi ez alig kétszáz évet betöltött fiatal városnak
közjogi helyzetét illeti, el nem tagadható, hogy — mint
volt önálló törvényhatóságnak — a megyei szervezetbe
történt beillesztése korántsem vonta maga után annak
tulajdonképeni beolvasztását az életben is, s az e rész-
beni törvényhozási intézkedés két évtized elteltével, való-
jában ma is úgy tekinthető, mint egy újabb törvény ho-
zataláig terjedő provizorium. Legalább erre látszik mu-
tatni azon hideg elbánás, melyben olykor e város érde-
kei, (a megyei székhely ellentétes érdekeivel szemben) a
a méltányossági szempontok ellenére, részesítetnek. Mint
egyik szerény, de kötelességérző közege a sajtóbeli nyil-
vánosságnak a közhangulat eme jellemző tüneteit, őszin-
tén szólva, az általán ismert előzmények természetes ki-
folyásául tekinthetjük.

Azonban nem akarunk itt mellékesen törvényható-
sági viszonyaink fejtegetésébe bocsátkozni, sem kihe-
gyezni a köztudatba átment érdekellentéteket, a közélet
terén működő polgártársaink figyelmébe ajánlván a latin
közmondást: „Crescit sub pondere palma!“ ....

Alkalmi soraink befejezéseül most már azon oha-
junknak adhatunk kifejezést: vajha a közeledő tisztújítás
után, Szamosújvár tisztikarának tagjai újult erővel és
lelkesedéssel vennék vállalkra, városunk közügyeinek

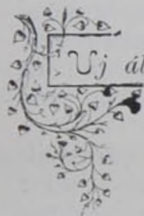
buzgó s odaadó igazgatását, s a képviselőtestülettel karöltve, a kor igényeihez mérten, de a kipróbált hagyományoknak hű megőrzésével iparkodnának e várost naggyá és virágzóvá tenni azon elv szerint:

— „Jövőt az épít, a ki multat ápol!“...
Sz.

Múzsza.

— Dzádurián. —

*Új álom ismét, újabb látomány,
Öröme kelti ifju keblemet;
Siess oh Múzsza! lelkem várva vár,
Ihlesd csókoddal költézetemet!*

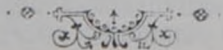
*Oh add nekem a varázs' szent tüzét,
Fordítsd felém tündöklő arcodat,
Áraszd reám hatalmad erejét:
Betölteni legforróbb vágyamat!*

*Dalolni a tavasz csodáiról,
Megénekelni: mi a szeretet?
Beszélni a remény áldásiról,
Lefesteni a boldog életet.*

*Feltárni újabb, kedvezőbb időt,
Magasztalni a munka nagy becsét,
Előidézni egy dicsőbb jövőt.
Előbbre vinni a hon' szellemét!*

*Dalolni vágyom folyvást szüntelen,
Mint a szabad lég szárnyas dalnoka:
Siess oh Muzsám! légy addig velem,
Mig szét nem oszlik álmom mámore!*

Simay Gergely.

A keleti egyházak unioja.

Nagy fontosságú értekezletek voltak Rómában a közelmúlt napok során magának a pápának elnöklése alatt. November hó nyolczadikán, délutáni két órakor ért véget az ötödik és utolsó értekezet, melynek berekesztése után a messze Keletről az örök városban megjelent főpapok teljes megelégedésüket fejezték ki a pápa előtt az elért eredmények fölött. Méltán tarthatnak számot ezen értekezletek az egész keresztény világnak érdeklődésére, első sorban és különösen az örményekére, mert azon egyházak sorában, melyekről az értekezleteken szó volt, az örmény egyház a legtekintélyesebb és legjelentékenyebb.

A római értekezletek sajátképeni tárgyáról téves nézeteket hirdetnek még az európai sajtó elsőrangú organumai is. Nem a görög orthodox egyháznak Rómával való újraegyesülése forgott szóban — erre a mai viszonyok közt nem is lehetne a leghalaványabb kilátás — nem is az alávetése és assimilálása vagy épen latinisálása a keleti görög egyesült és a többi keleti kath. egyesült egyházaknak, hanem csakis az, hogy szorosabb kapcsolat létesíttessék ezen egyházak és a római kath. egyház között.

A római pápaságtól való ama teljes elszakadás és függetlenség, melyben Photius óta (a lyoni és florenczi ökumeni zsinatokon történt későbbi egyesítési kísérletek daczára) a görög-orthodox (schismaticusnak is nevezett) egyház él, mint tudva van, nem terjedt ki a Keletnek összes keresztény egyházaira. Az egyesült, unitus egyházak fentartották a Rómával való összeköttetést. Igaz ugyan, hogy széleskörű önállóságot élveznek a beligazgatás, fegyelem, cultus és nyelv kérdéseiben; ámde nem választatik örmény, görög egyesült, chaldäai, syriai, maronita, ruthen és melchita patriarcha a nélkül, hogy formászerű megerősítést ne nyerne a pápa részéről, a ki azt consistoriumban hirdeti ki. Magában a római egyház *katholicus* megjelölésében kifejezést nyer az az eszme, hogy manapság is nem csupán latin, hanem jelentékeny keleti egyházéleti területet is felölel.

Elteltekintve a pápa által „in partibus“ adományozott számos püspöki czímtól, tényleg elismert tekintélye van a római székeknek a Kelet különböző egyesült egyházai fölött. Létezik „egyesült chaldäai egyház,“ a mely öt érsekségből és hat püspökségből áll. Az érsekségek : Mosul, Bagdad, Djarbekr és Seerth Kurdistanban és Kerkuk Persiában ; a püspökségek Mardin, Akra, Amadia, Zaku, Salmas és Sena Perzsiában. 208.500 egyesült chaldäai keresztény él továbbá Malabar félszigeten, a kik közvetlenül két apostoli vicarius alatt állanak.

A syriai ritust követő egyesült katolikusok főpapja az antiochiai patriarcha ; a syriai érsekségek Aleppo, Bagdad, Babylon és Mosul (ezek közül kettőben, mint említettük, chaldäai érsek is székel), a hét syriai püspökség Beirut, Djarbekr, Djesireh, Mardin, Tripolis, Alexandria és Emesa.

A maroniták egyháza, a mely soha sem állott szakadásban a szent székekkel, nyolcz diöcesisre oszlik, a melyeknek fele (Aleppo, Beirut, Damascus, Sidon) érsekség, a másik fele pedig (Baalbek, Dsebail, Tripolis és Cyprus) püspökség. Az egyesült melchita egyház, mely az antiochiai görög patriarchának van alávetve, hat érsekséget és nyolcz püspökséget foglal magában.

A Kelet katolikus egyházai közt a legkiválóbb helyet az örmény egyház foglalja el öt érsekségével és tizennégy püspökségével, melyek Konstantinápolytól és Alexandriától Ispahánig és Artoinig terjednek. Feje a ciliciai patriarcha, a ki Konstantinápolyban székel és az osman birodalomban levő összes keleti egyesült egyházak képviselőjeül tekintetik. Épen ez okból nem csekély fontossága van annak a körülménynek, hogy a sultán épen öneki nem engedte meg a római értekezleteken való részt vevést.

Könnyű megtalálni az okát annak, miért idegenkedik a török kormány attól, hogy az örmények és a szentszék közt bensőbb kapcsolat jöjjön létre. Attól fél ugyanis, hogy újabb tápot nyernének ezáltal az Örményország autonómiájára irányuló törekvések. Ebben a tekintetben természetes szövetségese a sultánnak Oroszország is,

melynek az örmény kath. elemek szorosabb összekötését Rómával már azért is elleneznie kell, mert ezáltal csorba eshetnék a görög-orthodox örménységen s a csári hatalom befolyásán.

Franciaország hivatalosan elismert protectora ugyan Keleten a római catholicismusnak, de az orosz sympathiák által gátolva van abban, hogy e téren közben járhasson. Nem is hallani semmit arról, hogy ennek a közbenjárásnak igénybe vevését akárcsak meg is kísérelte volna Azárián patriarcha, vagy Bonetti, a pápai delegatus, ki a portával csak a francia nagykövet útján érintkezhetik. Mindezek daczára ugy vélekednek a Vaticanban, hogy a kath. örmények politikai s egyházi autonomiára irányuló törekvéseikben nem fognak lankadni s hogy a patriarcha módját fogja ejthetni annak, hogy saját részéről is közreműködjék a nagy pápai terv megvalósulásában.

Konstantinápolyban, Jeruzsálemben, Beirutban, Bzommarban és Ispahanban ez örmény püspökökön kívül vicariusai is vannak a patriarchának. A mi az egyesült koptokat illeti, kiknek száma Egyiptomban 13.000-re megy, saját papságuk és ritusuk van, de azok latin apostoli vicarius alatt állanak, valamint az abessiniai egyesült egyház is, mely a missioi tudósítások szerint 25.000 hívőt számlál.

Európában a tiszta görög egyesült ritusnak nincs felette nagy számú hívője. A legújabb adatok szerint 41.556-on vannak Alsó-Olaszországban és Siciliában, a hol az illető egyházmegyék latin főpásztorai alatt állanak; 5.000.000-ra tehető az osztrák-magyar monarchiában élő görög-egyesültek száma s alig néhány ezerre azoké, a kik Görögországot s a török birodalmat vallják hazájuknak. Szláv rítusu egyesült görög-bulgárok mintegy 70.000-en élnek Macedoniában és Tráciában, de nincs külön püspökük. A montenegrói, boszniai és hercegovinai katolikusok a latin ritust követik, de a Szentszék által fel vannak hatalmazva a latin helyett a szláv liturgiának használására.

Mindezen tények alapján ekként nyilatkozik a római egyház helyzetéről Keleten a „Voce della Verite:“

A római egyház keleti ritusu patriarchai, érsekei és püspökei által a Keleten valóságos szellemi uralmat gyakorol messze területek s egész népek fölött, valóságos jurisdictiot, s nem csupán névlegeset. Nyilvánvaló, hogy ezek az egyesült keleti egyházak, melyek a cononok szerint vannak szervezve s a kath. egyház hierarchicus és törvényhozói egységének alárendelve, természetes összekötő kapcsolatot képeznek ezen egyház s ama egyházak közt, melyek ugyanolyan ritust követnek, de inkább a jurisdictio, mint a tanok tekintetében külön vannak válva a kath. egységtől. Innen a rendkívüli fontossága mindannak, ami ezen egyházak életére és jövőjére vonatkozik. Ha a különvált egyházak a keresztény szabadság ugyanazon álláspontjára helyezkednének, melyen az egyesült keleti egyházak vannak, vagyis ha a patriarcha-kinevezéseknek a világi hatalom által való bizonyos esetekben kívánatos és időszerű megerősítése mellett ezt a jogot Krisztus egyháza legfőbb pásztorának is megadnák, a mint e jogot az egyesült egyházak elismerik: abban az esetben majdnem megvalósultnak lehetne tekinthető a különvált egyházaknak a kath. egységhez való visszatérése.

Ez a nagy problema, melynek megoldását XIII. Leo pápa élete legfőbb feladatául tűzte ki!

M. A.

Emlékezetek az erdélyi örmények múlt életéből,

melyet az örmények apostola: *Világosító-Szt-Gergely* 1858-ik évi ünnepén a szamosújvári örmény szertartású templomban mondott egyházi beszédben előadott **Lukácsi Kristóf**.

V.

— Betejező közlemény. —

A rég letűnt nemzeti nagyság és dicsőség felemlítéséből az általam előadott történeti vázolatban, még más erkölcsi tanúságokat is meríthetünk: mi sem tűnteti t. i. világosabban szemünk elébe a földi nagyságnak, dicsőségnek és általában minden földi dolognak

mulandóságát, állhatatlanságát, mint a historiai emlékezetek, mint visszatekintés az egykor virágzott, de már politikai jelentőségüket veszített nemzetek múlt életébe; meggyőző ez minket arról, hogy nincs e földön maradandó városunk. Tovább háromezer évnél állott egykor és virágzott Ázsia szívében az örmény birodalom, és elenyészett; egy nyomorú falu és egy kisszerű templom, építve azon verem fölébe, melybe Világosító-Szt-Gergely a még pogány király által vettetett, jelölik a helyet, a hol egykor Örményország fővárosa: Artaxata állott. Romok, roppant kiterjedésben borítják a nagy Ararát aljában azon helyet, hol egykor a mi eredeti szülővárosunk Áni feküdt. Áni Elő-Ázsiának a középkorban egyik legnagyobb városa, mely hiteles írók tanútétele szerint, ezeregy templomot, százezer házat és egy milliónál több lakost számlált, most romban hever; egy lélek sem lakja azt, borzasztó halál esendőség uralkodik a nagyszerű romok felett. ¹⁾ Hol vannak a hajdankornak ezeknél még sokkal nevezetesebb városai? hol Ninive, hol Babylon, hol Tyrus? melyek piaczeit őseink egykor látogatták; eltűntek! nincsenek többé! S mi több, eltűntek nemesak a városok, hanem eltűntek a népek is, melyek azokat látták, s eltűnt volna kétségkívül nemzetünk is a népek sorából és a világ színpadáról, ha azt a keresztény vallás és annak jótékony intézményei a végegyészettől, vagy az arab, török, perzsa és más mohamedán népekbe való beleolvadáستól meg nem óvják.

Nemzetünk múlt viszontagságteljes életéből vigasztalást merithetünk az élet különféle viszontagságaiban, vigasztalást akkor is, ha valamely rendkívüli csapás, szerencsétlenség ér bennünket. Nagy volt a csapás, nagy a szerencsétlenség, mely két évvel ezelőtt érte városunkat, annak egy igen szép részét elhamvasztván és sok becsületes polgárnak nagy fáradsággal szerzett vagyonát, több évi keresményének gyümölcsét megsemmisítvén; ha-

¹⁾ In Armenia est civitas nobilis, que Ani vocatur, ubi sunt mille Ecclesiae, ac centum mille familiae, quam Tatars ceperunt in 12 diebus. — Vincentius Bellov. Histori. 30. könyv.

nem gondoljuk el tisztelt hallgatók! hányszor nem látták apáink ősi honjukban és az általam elbeszélt hosszas vándorlás ideje alatt lakhelyeiket a tűzzel-vassal mindent pusztító ellenség által felperzseltetni, hányszor nem látták édes övéiket, legközelebbi véreiket és rokonaikat szemek előtt felkonczoltatni, vagy a halálnál is rosszabb fogságba hurczoltatni! Titeket, hála Istennek! ilyesmi nem ért, és őrizzen is meg attól a Mindenható; mert ti Isten oltalma alatt békét és nyugalmat élveztek, életek és vagyonotok bátorságban vagyon.

Apáinkat az együtt kiállott viszonytságok, szenvedések, csapások összetartókká tették, egy népcsaláddá olvasztották úgy, hogy ők egymást úgy szeretnék mint testvérek, s egymásért és a közjóért áldozni készek volnának. Vajha közös őseink, egykor együtt kiállott viszonyságainak általam történt felemlítése képes volna az unokákban kissé megtágult hazafiúi és testvéri szeretetnek kapcsait szorosabbra fűzni!

Apáink, kik midőn Erdélybe jöttek, lakhelyek nélkül szükölködtek, egyetértés, hazafiúi szeretet, egyesített erő és áldozat által nemcsak helyet tudtak egy külön nemzeti város építésére nyerni; hanem a nyert, az előtt pusztta helyen csinos várost tudtak építeni. Apáinknak vallásos buzgalma Isten dicsőségére ezen nagy és felleges szentegyházat alapjából föl tudta építeni, mi a fennlevő várost és templomot fentartani és mindkettőt, a mint őseinktől vettük, utódainknak általadni, egyházunk időnként fölmerülő szükségeit fedezni nem tudnánk!? — Hajdan magán istenfélő férfiak és családok saját költségükön templomot építeni, kórházat állítani és álapítani tudtak; mi városunk szegényeiről, betegeiről és árváiról, kik véreink és atyánkfiai, gondoskodni nem tudnánk!?

Avagy fogja valaki közöletet talán mondani, könnyű volt apáinknak, mert ők boldogabb időkben éltek és inkább volt módjuk benne. Hogy az idők változtak, valamint minden változik a nap alatt: megengedem, de hogy apáinknak több módjuk lett volna jótékony közczélokra áldozni? szabad legyen kételkedni és ha csak ugyan volt módjuk, volt azért, mert az élőhit, egyetértés és akarat

tudott módokat teremteni. „Bizony bizony mondom néktek: légyen bennetek is élő hit, felebaráti szeretet, jó szív és elszánt akarat, és találtok módokat jót tenni, közjóra áldozni.“

Hanem befejezem már igenis hosszúra terjedt beszédemet, miután nemzetünk és nemzeti egyházunk eredetét és nevezetesebb viszontagságait fővonásokban előadtam és megmutattam: miszerint mi csakugyan menekültek vagyunk, még pedig inkább vallási, mint politikai menekültek, miután előadtam: hogy nemzetünk a keresztény vallás védelméért és annak érdekében a hitetlenek ellen vívott több mint ezer évi küzdelmeiben vérezett el, és ennek következtében hagyták oda őseink eredeti honjukat és költöztek ezen tájékokra. Jelen alkalommal nemzeti történelmünket legnagyobb általánosságban ismertettem meg veletek, részletességbe nem bocsátkoztam, jövő és a rá következő években, ha Isten is úgy akarja, nemzetünk vallási és polgári életének egyes pontjait és történelmi nevezetességű eseményeit fogom megismertetni.

Felüthetjük bátran tisztelt hallgatók! a történetek évkönyveit, és visszatekinthetünk nemzetünk mult életébe, mit sem találunk abban, min okunk lehetne elpirúlni; hanem igenis sokat, mi dicsőségünkre, vigasztalásunkra és tanúságunkra szolgálhat. Hazafiúság és polgári erények, vallásosság és keresztény jámborság voltak főjellemvonásai nemzetünknek minden időben, és azok — hála Istennek! — mind maig; egy pizok, egy folt nem bélyegzi a történetekben nemzetünk multját, politikai vagy egyházi életét.

Alkotója pedig és megmentője nemzetünk mindkét nembeli életének Világosító-Szt-Gergely; ha Ő nem lesz, ha Isten véghetetlen irgalmában Őt nemzetünknek nem adja, rég eltűntünk volna mi is a népek sorából, és az egykor szomszéd népek sorsára jutottunk volna. Az Ő szelleme lelkesítette őseinket vallási harczaikban, vigasztalta szenvedéseikben. Az Ő lelke lebeg és öröködik mind maig nemzetünkön, egyházunkon, egyházi szertarsainkon

és intézményeinken, melyeknek szerzője, és melyekbe Istentől ihletett lelkét öntötte.

Tiszteljük szeretett hiveim! nemzetünk ezen nagy apostolát, legnagyobb jóltevőjét, kinek Isten után nemzeti megmaradásunkat, vallásunkat s egyházi intézményeinket köszönhetjük.

Most borúljunk térdre tisztelt hallgatóim! imádjuk és áldjuk a Mindenhatót, ki nemzetünknek szent Gergelyben egy fényesen világító napot, egy égő szövétneket adott, melynek világánál a világ világosságát, az örök igazságot, Jézus Krisztust megismertük; kérjük a Mindenhatót, hogy Világosító-Szt-Gergely érdemeiért és az Ő esedezésére vegye oltalmába nemzetünket, egyházunkat, városunkat és városunk minden ajkú és rendű lakosait. Kérjük a Mindenhatót, hogy oszlassa el a sebétség és tudatlanság fellegeit és világosítsa fel a hitégségétől elszakadt atyánkfainak elméjét, hogy ismerjék el ők is a katholika hit igazságát, és térjenek az igaz egyházba, melyet Krisztus szerzett, és melyet Világosító-Szt-Gergely nemzetünkben alapított. Kérjük végre a Mindenhatót, hogy a hit világa, melyet ezen nagy szent gyújtott szívünkben, soha el ne homályosodjék, hanem égjen lánggal és lobogjon állandóul és gyúlaszsa szívünket Isten és felebarátunk szeretetére és vezéreljen minket földi vándorlásunk után az örök világosságba: az örök életbe. Amen.

Árarát.

— Az önnény ifjú merengése. —

*Hogya kérdik: lelkem szárnya
Merre vinné ohaját?
Oda intnék, s azt felelném:
Te vagy az szép Árarát!*

*Hogya kérdik: szívem vágya
Hol lelné mennyországát?
Rád tekintnék: s azt felelném:
Te vagy az szép Árarát!*

*Hogya kérdik: gondolatom
Merre viszi nagy utját?
Rád gondolnék s azt felelném:
Te vagy az szép Arárát!*

*Hogha kérdik: honfi szívem
Hol kívánna egy hazát?
Megcsókolnám szentelt földed:
Mert te vagy az, Arárát!*

*Örményország büszkesége!
Hol az ember sóhaját,
A nagy Isten meghallotta:
Te valál az, Arárát!*

*Te voltál az ösatyáknak
Viharban a jó barát!
S hol a bárka megállhatott:
Te voltál az Arárát!*

*Boldogságom csak az volna:
Látni az ég csillagát,
Mely leragyog s elbűvöli,
Arárát szép homlokát.*

Esztegár Gergely.

Az újvidéki örmény telep.

Az örmény nemzetnek szülöttjei már a régi időkben kerestek — anyaországukban a nemzetet ért többféle csapás és az üldöztetések elől menekülve, — idegen tartományokban és világrészekben menedékhelyet, és több országon át vándorolva, számosan magyar hazánkat is felkeresték, hol szives fogadtatásra találván,

le is telepedtek. Az erdélyrészi örményeknek 1672-ben Apafi Mihály fejedelem alatt történt bevándorlásának története az „Armenia“ tisztelt olvasóközönsége előtt ismeretes levén, ezen becses folyóirat fáradhatlan és igen tisztelt Szerkesztőjének felszólítására indítatva érezzük magunkat arra, hogy e folyóirat hasábjain az újvidéki örmény telepnek történetét is röviden elmondjuk.

Több ízben jöttek nagyobb számmal örmények e hazába lakozni: az újvidéki örmény gyarmat a legutolsó; 1739-ben, midőn a törökök Belgrádot elfoglalták, e város lakóinak nagyobb része: a katolikus németek, görögök, szerbek és az örmények mindnyájan (ezeknek kezében volt a kereskedelem) Erzerumi Jakab apostoli hitküldér-atyának vezetése alatt a török járom és zsarnokság elől menekülve a Száván és a Dunán átkeltek: a szomszédos magyar földre jöttek át és Péterváradon, meg Újvidéken letelepedtek. A Belgrágból Újvidékre átjött örmény családok számát — hiteles okmányok*) hiányában biztosan megállapítani nem lehet; valószínű azonban, hogy volt legalább is 30—40 család. Míg az erdélyrészi örmények több-kevesebb ideig három országnak voltak lakói (utoljára Moldovából jöttek be Erdélybe) addig az újvidéki örmények közvetlenül Örményországból költöztek át Belgrádba. Erről tesz tanuságot az 1732 évvel kezdődő örmény nyelvű eredeti anyakönyv is.

Az Újvidéken letelepedett vallásos és buzgó örményeknek első teendője és főgondja volt, hogy lelkészöknek lakóhelyet szerezzenek, az Istennek pedig szentegyházat emeljenek, melyben régi nemzeti szokásuk és szertartásuk szerint végezhessek az isteni tiszteletet. Azért lelkészöket: Erzerumi Jakab apostoli hitküldért Kalocsára küldötték, hogy ez az érseki hatóságtól a templom építésére egyházi engedélyt eszközöljen ki. A kiküldött lelkész megbízatásában sikeresen járt el, mert az akkori kalocsai érsek gróf Patachich de Zaiezda II. Gábor a

*) Az újvidéki örmény telep és plebaniára vonatkozó okmányoknak egy része a kalocsai érseki levéltárban őriztetik; más része pedig — sajnos az 1849. szabadságharc idejében elégett.

kivánt egyházi engedélyt megadta. Erzerumi Jakab utódja Medgyesi Tódor atya alatt, ki Erzsébetváron született, 1746-ban május hó 4-én tétetett le a templom alapköve és még ugyanazon évnek november hó 27-én a kész templom fel is szenteltetett. Az örmény hivek lelki gondozását még akkor, midőn Belgrádban laktak (1718—1720 körül) XIII. Benedek római pápa az akkor még életben volt szerzetalapító Mechithár Péter abbásról nevezett velencei mechithárista atyákra bízta, a kik Újvidéken is a plebánia joggal felruházott missziót (1762—1765-ig, Árimánián János nevezetű világi pap volt az újvidéki örmények lelkésze) egész 1849-ig vezették és gondozták. De a szabadságharcz alatt a plebániái templom a plebánosi lakkal együtt elégett és romba dőlt; azért a nevezett atyák Újvidékről eltávoztak és a plebániát a misszióval együtt újra a római „De propaganda Fide“ név alatt ismeretes világhírű hitterjesztő congregációnak, mint az örmény és összes missziók egyházi illetékes fejének rendelkezésére bocsátották; a Propaganda azonban a kolónia gondozásával a bécsi mechtárista congregációt bízta meg; 1856 óta mostanáig tehát a nevezett congregációnak egyik tagja, mint plebános és a „De Propaganda Fide“ római congregáció által kinevezett apostoli hítküldér teljesíti és vezeti a plebánia-hivatal és misszió teendőit, kinek működési köre a Duna mentén egészen le a Fekete tengerig terjed.

Mint már említettük 1849-ben egész Újvidék, a Dunán túl vele szemben fekvő Pétervárad erődből bombáztatva elpusztult, ekkor lett az örmény templom is a plebánia lakkal együtt a lángok martaléka. Az 1856-ban kinevezett és kiküldött plebánosnak tehát első gondja az volt, hogy a néhány év alatt összegyűjtött könyöradománynyal a plebánialakot építette fel, a mi 1860-ban meg is történt; a templom falait 1872-ben egy görög származású Trándáfil Mária nevű gazdag nő építette saját költségén; de mivel a belső berendezés hiányzott, 1891 évig a templom zárva maradt és abban isteniszteletet nem tartottak. Az örmény lelkész ezen időig a róm. kath. egyházban végezte saját szertartása szerint

az egyházi funkeziókat. 1891. évben az újvidéki róm. kath. egyházközség saját kis templomát lebontotta, hogy helyébe nagyobbat építsen. Most a róm. katolikusok az isteni tiszteletet az örmény kath. templomban, mit saját költségükön egy oltárral és szószékkel láttak el — tartották. Az így felszerelt örmény templomot az említett év deczember hó 7-én áldotta meg ünnepélyesen a jelenlegi örmény kath. plebános és apostoli hitküldér a városi tanács és róm. kath. egyházközség jelenlétében. És így ekkor tartatott az újra épült örmény templomban 42 évi szünet után az első isteni tisztelet. . . .

Azt, hogy az újvidéki örmény telep csakugyan Belgrádból menekült ide, a templom homlokzatán levő, három nyelvű örmény, latin és szerb felirat is mutatja; az ó-örmény nyelvű feliratnak szövege következő:

*Եկեղեցիս փոքրակառուց
Լուսամբին արդոց միոց
Յիշատակ է սպէս Նայոց
Յիւրեանց արդեանց ստաշուանց
Պէրբրատու Նառուպակա՛ն
Ի Նայխաց պանդխոկոց :*

1746

Աւերակալ 1849. Նորոգեալ 1872.

E felirat magyar fordítása így hangzik:

Lelkünk világosítójának ezen kis temploma, örmény nemzetünknek emléke; melyet saját költségükön emeltek az Újvidékre menekült belgrádi gyarmatosak 1746-ban. Elpusztult 1849-ben. Újra épült 1872-ben.

A latin felirat ez:

Ecclesia Parochialis Armenorum ad honorem S. Gregorii Illuminatoris, ab armeno-catholicis Belgradino Neoplantam migrantibus 1746 aedificata, 1849 inbustum redacta, magnanima munificentia D. Mariae Trandaphil restaurata 1872.

A mult emlékeinek felelevenítése végett közöljük itt azon egyházi férfiaknak neveit is, a kik kezdettől fogva egész mostanig úgy Belgrádban, mint Újvidéken az örmény telepnek vezetői és lelki pásztorai voltak. A megmaradt eredeti örmény anyakönyv szerint 1732-ben Belgrádban gondozta a lelkiekben az örmény kolóniát: I. P.

(Konstantinápolyi) Elia. Utána jönnek a következők: 2. P. (Konstantinápolyi) Jakab; 3. P. (Szebásztei) Mihály, 4. P. (Erzerumi) Jakab, (ez vezette az örmény telepet 1739-ben Belgrádból Újvidékre); 5) P. (Erzsébetvárosi) Medgyesi Tódor; (ez alatt épült Újvidéken 1746-ban az első örmény templom és 1747-ben ruháztatott fel az örmény misszio plebániajoggal); 6. P. (Konstantinápolyi) Puzáján András; 7. P. (Trapezunti) János; 8. P. (Konstantinápolyi) Krikorián Tadé, 9. (Czezáriai) Árimánián János; 10. P. (Konstantinápolyi) Márdiroszián Gárábed; 11. P. (Újvidéki) Berámencz Simon; 12. P. (Konstantinápolyi) Málakián Máté; 13. P. (Gümüs-cháni) Ájdi-nián Norszesz; 14. P. (Váni) Hovszepián Vártán; 15. P. (Erzerumi) Ázarián Áthánáz; 16. P. (Szucsávai) Nedi-Ántonián Simon (ez alatt épült fel újra a szabadságharc alatt elpusztult plebánialak és a templom); 17. P. (Szamosújvári) Duha Dávid, a jelenlegi lelkész.

Az első négy szám alatt említett lelkész csak is apostoli hitküldéri minőségben működött, mivel Belgrádban még nem volt az örmény telepnek szervezett plebániája; a következők ellenben mindnyájan plebánosi és apostoli hitküldéri minőségben gondozták a plebániahivatalt és missziót. — Nevezett lelkészek kivéve azt, kiroli a kilencedik szám alatt van említés téve (ez világi pap volt), mindnyájan a mechithárista atyák közül valók; az első 15 a velencei mechithárista congregacionak volt tagja; a két utobbit pedig a bécsi mechithárista congregazio küldötte Újvidékre.

Duha Dávid.

A magyar-örmény nemes családok címerlevelei.

Közléteszi: dr. Temesváry János.

XIII.

Kabdebó család (talpasi).

E magyar-örmény nemes család címerszerzői Kabdebó Jakab, Miklós és Károly fivérek, nem külön-

ben Kabdebó Márton, néhai Kabdebó Márton gyergyószentmiklósi örmény kereskedő és a kereskedők társulata egykori bírájának fiai, illetőleg unokája voltak, kiket atyjuknak a csak előbb említett Kabdebó Mártonnak a hazai kereskedelem felvirágoztatása és elhagyatott, mások segélyére szorult hitsorsosainak gyámolítása körül szerzett bokros érdemeinek megjutalmazására, de egyszersmind az állampénztárba nagylelkűen beszolgáltatott pénzádományának is mintegy hálás viszonzásaul V. Ferdinand király Bécsben 1838. november hó 8-án kelt királyi adománylevelével az aradmegyei talpasi uradalomnak 40869 fjt 29 kr. összeg árán történt megvétele alkalmából hozzátartozóikkal s valamennyi törvényes utódaikkal együtt a talpasi előnév használatának engedélyezése mellett nemesi rangra emelt. E királyi adománylevelél így hangzik:

Nos Ferdinandus Primus, divina favente clementia Austriae Imperator, Hungariae, Bohemiae huius nominis Quintus Rex etc. Memoriae commendamus tenore praesentium significantes quibus expedit universis: Quod posteaquam cum ad nonnullorum fidelium Nostrorum humillimam supplicationem ad gloriosae memoriae Imperatorem et Regem Hungariae Apostolicum Franciscum Primum desideratissimum Genitorem Nostrum propterea factam, tum vero benigne attentis et consideratis integra fide fidelibusque ac utilibus servitiis Martini condam Kabdebó, dum viveret quaestoris Gyergyó Szent Miklósiensis, in Magno Principatu Nostro Transylvaniae, quae idem pro ratione temporum occasionumque exigentia, qua decursu plurium annorum penes forum mercantile Gyergyó Szent Miklósiense gratuito fungens iudex, quasvis officii sui partes conscientiose, zeloseque explendo, peramplo item quaestu suo nationalem industriam promovendo, demum suum in publici commoda directum studium, et prompto protegendis status publici necessitatibus facto generoso oblato, praestitisque iteratim benevolis subsidiis et popularium suorum, seu per vicissitudines temporum, infaustosque eventus damnificatorum, seu in egestatem lapsorum largo sublevamine semper contestando sacrae antelati Regni Nostri Hungariae Coronae ac Augustae Domui

Nostrae Austriacae constanter exhibuit et impendit Possessio Talpas Comitatus Aradiensis ingremiata per defectum Serenissimi Herculis Renaldi Mutinae Regii et Mirandulae ducis ad Iurisdictionem Sacrae antelati Regni Nostri Hungariae Coronae devoluta, vigore benignae resolutionis Regiae anno millesimo octingentesimo decimo nono elargitae, cui Nos quoque clementer institimus, praefato Martino condam Kabdebó collata fuisset, eodem Martino Kabdebó intermedio tempore et priusquam super hac collatione nostra benignae donationales litterae expediri potuissent e vivis decedente, eandem possessionem Talpas, dicto Comitatus Aradiensis ingremiatam, totum item et omne Ius Nostrum Regium, si quod in praeattacta possessione etiam aliter, qualitercunque haberemus, aut eadem et idem Nostram ex quibuscunque causis, viis, modis et rationibus concernerent Maiestatem, simul cum cunctis eiusdem utilitatibus et pertinentiis quibuslibet, Terris scilicet Arabilibus, cultis et incultis, Agris, Pratis, pascuis, Foenetis, Foenilibus, Sylvis, Nemoribus, Montibus, Collibus, Vallibus, Vineis, Vinearumque promontoriis, iure item montano, aquis, fluviiis, piscinis, piscaturis, pisciumque clausuris, paludibus et aquarum decursibus, hortis, molis, molendinis et eorum locis, braxatoriis, educillis item et macellis, generaliter vero quarumlibet utilitatum et pertinentiarum suarum integritatibus quovis nominis vocabulo vocitatis ad eandem possessionem Talpas dicto Comitatus Aradiensis adiacentem, de iure et ab antiquo spectas et pertinere deberi, sub metis ac limitibus in metalis Instrumento datum diei nonae Novembris anni millesimi octingentesimi decimi noni praeferente, et resignatorio Instrumento in Archivo Nostro Camerali asservato ad litteram C adiacente designatis et deductis erga effective Aerario Nostro Regio illatam Memoratae Possessionis Talpas in quadraginta mille octingentis sexaginta et novem florenis viginti novem crucigeris Conventionalis Monetae defixam aestimationalem summam tribus filiis dicti Martini Kabdebó ut pote Jacobo, Nicolao et Carolo, nepoti item eius Martino et natu maiore filio Antonio perinde iam denato descen-

denti, omnibus Kabdebó, denati patris et respective
 avi sui laudabilibus vestigiis institutis et (prout nobis
 de ipsis pollicemur) haud dispari fidelitatis et constantiae
 ardore Sacrae antelati Regni Nostri Hungariae Coronae,
 Augustaeque Domui Nostrae Austriacae utilia servitia ex-
 hibituris et impensuris, eorundemque haeredibus et pos-
 teris, masculini quidem sexus iure perpetuo et irrevoca-
 bili, foeminei vero sexus descendentibus iure duntaxat
 Inscriptio ad vires videlicet supra expositae quadraginta
 mille octingentorum sexaginta et novem florenorum, vi-
 ginti item novem crucigerorum Conventionalis Monetae
 aestimationalis summae, valoris item utilium aedificiorum
 et meliorationum non ex ipsa soli natura provenientium,
 sed sumptibus procuratarum suoque tempore debite legiti-
 mandarum, detractis praevis, si quae per impetrantes,
 vel per eorum successores praedicatae huic Possessionis
 superinducta fuerint, oneribus benigne dederimus, dona-
 verimus et contulerimus ac insuper humillima praeme-
 moratorum Jacobi, Nicolai, Caroli et Martini
 omnium Kabdebó supplicatione ea propter Nobis facta
 benigne inclinati in signum uberioris erga eosdem Gra-
 tiae ac Clementiae ac Munificentiae Nostrae Caesareo
 Regiae Praedictatum quoque de Talpas iisdem Iacobo,
 Nicolao, Carolo et Martino omnibus Kabdebó
 ipsorumque haeredibus et posteris utriusque sexus uni-
 versis una benigne contulerimus et concesserimus, imo
 damus, donamus, conferimus et concedimus, iure quo
 supra utens, tenens, possidens pariter et habens (salvo
 iure alieno praesertim Ecclesiarum Dei) harum Nostra-
 rum secreto sigillo Nostro, quo ut rex Hungariae Aposto-
 licus utimur, inpendenti communitarum vigore et tes-
 timonio literarum, quas Nos in formam privilegii Nostri
 Regii redigi faciemus, dum eadem Nobis in specie fue-
 rint reportatae. Siquidem praenominati Iacobus, Ni-
 colaus, Carolus et Martinus omnes Kabdebó,
 iam de Talpas eorundemque legitimi haeredes et posteri
 utriusque sexus universi, virtute praesentium Nostrarum
 benignarum Donationalium in Coetum et numerum ve-
 rorum et indubitatorum praememorati Regni Nostri Hun-

gariae et Partium eidem adnexarum Nobilium iuxta titulum 4-um Partis 1-ae suapte cooptarentur et adscriberentur ac a modo in posterum futuris et perpetuis semper temporibus omnibus illis Gratiis, Honoribus, Indultis, Privilegiis, Libertatibus, Iuribus, Praerogativis, et Immunitatibus, quibus reliqui veri, antiqui et indubitati repetiti Regni nostri Hungariae, Partiumque ei adnexarum Nobiles hactenus quomodolibet de Iure vel antiqua consuetudine usi sunt et gavis, utunturque et gaudent, usuri, fruituri et gavisuri essent, hinc in ulterius Nostrae erga eosdem Jacobum, Nicolaum, Carolum et Martinum omnes Kabdebó de Talpas, gratiae et clementiae ac liberalitatis Testimonium veraeque et indubitatae Nobilitatis Signum haec Arma seu Nobilitatis Insignia, scutum videlicet militare erectum argenteum, in

Kabdebó család (talpasi) czimere.

cuius basi prasina vir nobilis Hungarus, patrio vestito tunica quippe caerulea, zonis, nodis et fibulis aureis exornata, caligis vero rubris, et ocreis nigris amictus, Caput mitra itidem rubea, pro more gentis a tergo deflua, pelle mardurina reducta pennisque Ardeae cristata tectus, et framea auro munita praecinctus, manuum sinistra latus fulciens, dextra vero inversum cornucopiae profluentibus exinde monetis aureis tenens, erectus stare cernitur, sole aureo ex angulo regionis cephalicae dextro emergente; fulgentibusque radiis suis totam regionem illustrante. Ipsum dein scutum premit galea tornearia, clathrata, purpura subsarcinata, auro reducta, ac monili de torque collum ambiente, aurea pendulo decora, situ ad dextram obliquo Nobilibus concedi solita, regioque diademate, brachium humanum ad cubitum inflexum, coeruleo manicatum, volaque prehensas quatuor spicas aureas e culmis foliatis viridibus assurgentes sringens proferente, redimita. Laciniis hinc aureis et rubeis, isthinc argenteis et coeruleis a cono cassidis ad latera scuti mixtim ac sym-

metre defluentibus. Quemadmodum haec omnia in principio seu capite presentium Litterarum Nostrarum privilegialium pictoris edocta manu et artificio propriisque et genuinis suis coloribus clarius depicta lucidius ob oculos intuentium posita conspiciuntur. Iisdem Jacobo, Nicolao, Carolo et Martino omnibus Kabdebó de Talpas eorumque legitimis haeredibus et posteris utriusque sexus universis danda duximus et conferenda, decernentes et ex certa Nostra scientia animoque deliberato concedentes, ut ipsi a modo in posterum futuris et perpetuis semper temporibus eadem Arma seu Nobilitatis Insignia more aliorum verorum, antiquorum et indubitatorum saepefati Regni Nostri Hungariae Partiumque ei adnexarum Nobilium sub iisdem Iuribus, Praerogativis, Indultibus, Libertatibus et Immunitatibus, quibus iisdem natura vel antiqua consuetudine usi sunt, et gavisi, utunturque et gaudent, ubivis in Proeliis, Certaminibus, Pugnis, Hastiludiis, Torneamentis, Monomachiis ac aliis omnibus et singulis quibusvis militaribus et Nobilitaribus exercitiis necnon sigillis, velis, cortinis, aulaeis, annulis, vexillis, clypeis, tentoriis, domibus, sepulturis, generaliter vero in quarumlibet rerum et expeditionum generibus sub merae, verae, sinceræ vetustæ et indubitatae Nobilitatis titulo, quo eos ab omnibus cuiuscumque status, gradus, honoris, dignitatis et praeeminentiae hominibus insignitos et ornatos dici, nominari, et reputari volumus et mandamus, ferre, gestare ac illis in aevum uti, frui et gaudere possint et valeant, haeredesque et posteri ipsorum legitimi utriusque sexus universi valeant atque possint. Datum per manus fidelis Nostri Nobis sincere dilecti Spectabilis ac Magnifici Comitum Fidelis Pálffy ab Erdőd perpetui in Vöröskő, insignis Ord. S. Stephani Regis Apostolici magnæ crucis equitis, Camerarii et act. int. status Consilarii Nostri, Arcis Nostræ Regiæ Posoniensis haered. Capitanei, Comitatum Posoniensis quidem perpetui, Arvensis vero supremi Comitum ac per Regnum Nostrum Hungariae Aulae Nostræ Regiæ prout et Ins. Ord. S. Stephani Regis Apostolici Cancellarii in Imperiali Urbe Nostra Vienna

Austriae die octava Mensis Novembris anno Domini Millesimo Octingentesimo trigesimo octavo, Regnorum Nostrorum Hungariae, Bohemiae et reliquorum anno quarto.

Ferdinandus m. pr.

Comes Fidelis Pálffy m. pr.

Ludovicus Szegedy m. pr. ¹⁾

A talpasi Kabdebó családnak adományozott nemesi czímer tehát a következő: a pajzs ezüst mezejében zöld talajon álló kék mentébe, veres nadrágba öltözött kalpagos magyar nemes jobb kezében lefelé fordított arany bőségszarvat tart, melyből arany-érmek gurulnak alá, a pajzs jobb szegletében kinövő arany nap által kísérve. Sisakdisz: arany leveles koronán könyöklő kék mezbe öltözött jobb kar négy arany kalászt tart. Foszladékok: jobbról vörös-arany, balról kék-ezüst. ²⁾

IX. Pius gondoskodása az ázsiai kath. örményekről.

IX. Pius egyház kormányzati gondjainak egyik kiváló tárgyát az örmény nemzet képezte.

Mindjárt uralkodásának kezdetekor rendkívüli nuntiuszt küldött az ázsiai kath. örmények helyzetének megvizsgálására, s a neki tett jelentés alapján öt új örmény püspökséget állított föl, melyek közt az ő és nagy kiterjedésű konstantinápolyi megyének nagy része felosztott.

A már régibb keletü viszályok azonban meg nem szűntek. Ezek folytán fordult IX. Pius 1854. február 9-ikén kelt „Neminem vestrum“ encyclicájával az örmény-katholikus nemzet primás-érsekéhez, püspökeihez, cleru-

¹⁾ Aradvármegye levéltárában az 1838-ik évi jegyzőkönyv 2064. száma alatt levő másolatból.

²⁾ Míg Nagy Iván előtt ismeretlen, addig Siebmacher I. i. m. IV. köt. 94. l. nemcsak a czimerszerzők nevében, hanem magában a családban is téved, midőn e czimert V. Ferdinand által a baraczházi Cabdebó család czimerszerzői: Cabdebó Jonás, Márton, Ferencz és Gergely fivérek részére adományozottnak lenni állítja.

sához és összes hiveihez a konstantinápolyi egyháztartományban. Emlékezetbe hozta, miszerint a római pápák mindenha azon fáradoztak, hogy az örmény nemzetet a kath. egységnek megnyerjék. Számos örmény vissza is tért a kath. egyház kebelébe, kik a legszomorúbb idők közt, életök veszélyeztetésével az egységben megmaradtak. Főlemlíté, hogy a szentszék azon időben, midőn ott püspököknek nem volt szabad tartozkodniok, a konstantinápolyi egyháztartomány örmény papjait részben Rómában nevelteté, s mihelyt az időviszonyok engedték, Konstantinápolyba örmény püspököt helyezett, és miután az örmény katolikusok a török szultántól vallásszabadságot nyertek, számukra Konstantinápolyban érseki primatialis széket állított és nekik saját érseket adott.

Áttérvén a viszályokra, ekként folytatja: „Legnagyobb szomorúságunkra értesültünk, hogy a viszálynak gyászos magva, melyet az ellen már régen nemzetetek közt elvetett, naponkint nagyobb gyökereket hajt, és hogy találkoznak olyanok, kik ezen apostoli székek lelki javatokra célzó rendeleteit a viszályok élesztésére fölhasználják. E viszály még nagyobb kiterjedést nyert az által, hogy sokan a két ellenkező párt között a nép közé elszórt iratokban vallási dolgokról nyilvánosan vitatkozni kezdettek. Ezen heves és szenvedélyes modorban szerkesztett s a keresztény szeretettel ellenkező tételeket magukban foglaló iratok, egyenesen ellenére voltak a közbéke föntartásának; kiadatásuk az apostoli szék tudta nélkül és akarata ellen történt, miként az a hitterjesztő congregatio ismételve irt leveleiben kijelentetett. Ismeretes előttek, minő botrányok eredtek ebből nemzetetek nagy kárára, és miként siettünk minden módon véget vetni ezen viszályok- és vitatkozásoknak, s azokat gyökerestől kiirtani.“

Főlemlíti továbbá, hogy ezen igyekezetei a kívánt célt elérték. Az örmények konstantinápolyi érseke, és a petrai érsek, a I. sz. hívek apostoli vicariusi Rómába mentek, megegyezésre jutottak, s az apostoli szék helybenhagyásával kihirdették mindazt, mit közösen elhatároztak. Fájdalom, ezen megegyezés az örmény nemzet

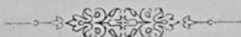

kárára meddő maradt; a vizályok tovább tartottak. A pápa az örmények mind régibb, mind újabb vitakérdéseit a hitterjesztő congregatio üléseiben tárgyalhatta, azokban maga is részt vett, és mindent elrendelt, mi az örmény nemzet békéjére és jólétére vezethet. Tudván, hogy az örmény nemzet közt fönlevő bajokat a már említett iratok közrebocsátása és elterjesztése nevelte, intézkedett, hogy azok közül a veszélyesebbek eltiltassanak és kárhoyztassanak. Arra is kiterjesztette gondjait, hogy a konstantinápolyi papnevelében a papság nevelése javuljon és a szerzetes-fegyelem helyreállítassék.

Hogy a velenzei mechitharisták igazhivőségét illetőleg minden gyanú eltávolíttassék, ezek a kath. hitstanok declaratióját Romába küldötték. Arról is gondoskodott, hogy megszüntessen minden aggodalmat azon intézetek iránt, melyekben e szerzetesek az örmény ifjúság neveletésével foglalkoznak. Szeretetre és egyetértésre intvén az örményeket, dicsérettel kiemeli azokat, kik a szakadársághoz tartozván, a kath. egységhez visszatérni kívánnak. Ő maga is 1848. január 6. „In suprema Petri” levelében őket szeretettel a kath. egységhez való visszatérésre fölszólította. Azért nem helyeselheti azok magaviseletét, kik az örmény szakadárokkal durván és tiszteletlenül bánnak, sőt nyíltan kárhoyztatja azokat, kik szeretet és jóság helyett ellenszenvet és szigort mutatnak még azok iránt is, kik a schismától megváln, a kath. egységhez visszatértek. Ép oly kevéssé türheti, hogy némelyek az egyesülés előmozdításának ürügye alatt visszaélnek a szentszéknek a katholikus unio föntartására irányzott törekvéseivel, melyekkel a szentszék minden időben a keleti egyház ősi és szent szertartásait megőrizte, mindannak, mi a schismaticusoknál szokásban van, lelkiismeretes megtartását követelik, és némely szokásokat eltörölni akarnak, melyek a kath. örmények számára törvényesen hozattak azért, hogy a szentszék a legünnepélyesebb módon megmutassa, mily erélylyel eltaszit magától minden eretnekséget és schismát, s mily állhatatosan ragaszkodik a kath. egységhez.

Végül mély hallgatást parancsol a vita alatti pontokra nézve; szigorún tilt minden vitatkozást, mely az

örményországi hivek békéjét fölzavarhatná; ugyszintén szigorún tiltja az eretnekek és szakadárok nevével megbélyegezni azokat, kik az apostoli székkal egyetértésben vannak. ¹⁾

A „Deési Emlék“-ből.

AZ EMKE deési közgyűlése alkalmából kiadott emlékkönyvből veszszük át az itt következő két érdekes cikket.

Dr. Molnár Antal országgyűlési képviselő, ki szép dolgozatának „Szamosújvár“ czímet adott, ezeket mondja:

„Két évszázad és ugyanannyi évtized tűnt le az időknek végtelenségében azóta, hogy Apafi Mihály fejedelem meghívására letelepedtek az erdélyi hazarész között az örmények, sors-üldözött áldozatai a kereszt és félhold évzredes tusáinak.

A messze Kelet gyermekei „Kelet népének“ földjén, új hazájukban, e vármegyének véres harcokkal megszentelt határai közé helyezték új életök központját, várost: emeltek tövében a várnak, melyhez Erdély önálló állami életéből fölemelő s a gyászos események hosszú sorának emlékezete fűződik.

A haza iránti kötelességek odaadó szeretettel s hárt nem ismerő áldozatkészséggel való teljesítésének öntudatával tekinthet vissza történetének lapjaira ez a város: Szamosújvár. Azóta, hogy első alapkövét lerakták a magyar földnek drága méhébe, mind e mai napig egyetlen mozzanata sem volt a nemzet életének, melyben e város polgárainak lelkében visszhangot ne keltettek volna a nemzet szívének nagy dobbanásai. A mult század végén a nemzeti fellendülés hajnalderengésekor ez a város első helyezte áldozatait a magyar nyelv művelésének oltárára; a szabadságharcz örökre emlékezetes napjaiban az örménység fiai az elsők közt harczoltak a nemzet jo-

¹⁾ Teljes szövegét l. Religio. 1854. I. 57 és 60. sz.

L. a Szent-István-Társulat által kiadott „Házi könyvtár“-ban Füssy Tamás: IX. Pius pápasága című derék dolgozatát.

gaiért, hősöket és vértanukat adtak a haza igaz ügyének, megosztották a nemzet gyászát, megosztották szívós kitartását az alkotmány visszaszerzéseért folytatott küzdelemben, jóban, rosszban együtt éreztek, egyesek voltak, a nemzet legjobbjával. Együtt éreznek velök a nemzeti kulturának mai ünnepén is. Bennünket, Szamosújvár polgárait mindenkor büszkeséggel fog eltölteni az a gondolat, hogy a legszentebb ügynek szent jelvénye, az EMKE lobógoja szülőföldünknek szép határaitól, városunk falai közül indult el arra az útra, melyen ragaszkodásunk, hódolatunk fogja kísérfni mindenkoron — diadalútjára!

Dr. Réthy László „Szolnok-Dobokamegye ethnographiájához“ című derék dolgozatának reánk vonatkozó része a következő: „Az örménység a XVII. században költözött megyénkbe, hol ma egy kiváló helyet: Szamosújvárt népesíti. Az örménység az iráni népekhez tartozik, tehát legközelebbi rokona a persa, kurd, áfgán s a kaukáziai ossét, melyet az alánok utódainak tartanak. Intelligens s kiváló kereskedő szellemű nép, mely korán alkalmazkodott az uralkodó civilizációhoz s ma már minden ízében a magyarsághoz tartozik, nemes ambíciójának — a magyarság egyik védbástyájául szolgálni — lépten-nyomon kifejezést ad; magyar tudományos folyóiratot tart fenn (Szungott Kristóf Armeniája), a magyar tanügyért nagy áldozatokat hoz, egyes tagjai kiváló állásokat foglalnak el a magyar irodalomban, művészetekben s az államéletben. Régi nemzeti nyelve, mint egyházi nyelv virágzik és az iskola, mint a vallásnitás eszközét ápolja s tartja fenn az ősök kegyeletes emlékeül.“

Az emlékkönyvbe — a tartalomjegyzék sorrendje szerint — még a következő örmények irtak: Szungott Kristóf, Placsintár Dávid, dr. Issekutz Győző, Gajzágóné Voith Irma, Voith Gergely, Novák Gerő, Gopcsa Joachim, Kissné Elekes Vera, Merza Lajos és dr. Gajzágó Lászlóné.

Örmény régiségek.

A mult 1889-ben I. de Morgan tudós francia „Mission Scientifique du Caucase“ cím alatt Párisban két nagy kötetből álló munkát adott ki. E törté-

nelmi-régészeti munka Persia-, Örményország- és Georgiáról szól. Morgan az örmény földön ásatásokat eszközölt a régi romok és sírok körül és megállapítja ezen országok, különösen Örményország érmeinek történetét. Szerző, mint látszik, jól ismeri a régi örmény történelmet és azokat a munkákat, melyek európai nyelven az örményekről szólnak.

Szerző munkájának első kötete, mely 8-ad réteg alakban 200 oldalt foglal magában „Les premiers ages des metaux de l'Armenie russe“ címet visel; a másodiknak, mely 300 oldalra terjed, ez a címe: „Recherches sur les orgines des peuples du Caucase“ (Kaukásus népei eredetének vizsgálata). A munka képekkel van ellátva.

Szerző érdekes munkájában kutatja Kis-Ázsia, Transcaucasia és Caucasia népei történelmét, vizsgálja ezen országok népeinek érmeit és szépművészetök történelmét. Azután szól az assyrok, perzsák, örmények, alvanok, georgiaiak és a t-ek eredetéről. Az utolsó fejezet, melyben az örmény nyelv gyökszavait Kis-Ázsia, Transcaucasia és Caucasia népei nyelveivel összehasonlítja, gyöngének mondható.

Lenorman véleményét fogadja el szerző is, hogy a történelem előtti időben Armeniában egy georgiai eredetű népfaj élt, melyből származtak a mai georgiaiak, osset-ek, imerel-ek, mingreliaiak...; de ezeket az örmények Örményországból kiűzték, ezek azután elmenekültek a Szurám és Kaukázus hegyei közé; Armenia ellenben az örmények kezében maradt.

Morgan szerint az örmények és georgiaiak a Byzancztól költsön vett művészetre és iparra reá nyomták saját egyéniségüket.

E munka, mely nem a nagy olvasó közönség, hanem tudományos köröknek van szánva — nagy becses bir.

————— Szongott Kristóf.

Hubschmann az örmény kiejtésről.

Sietek a legnagyobb örömmel az előmbe tett kérdésre véleményemet elmondani. A dolog egyszerűtiszta. Ha a tifliszi örmények a régi kiejtést megtartották:

ez nem dicséret; valamint nem gyalázat, ha a nyugati örmények az ősi kiejtéstől eltávoztak. Minden élő nyelv a századok folyamában megváltozik, némelyek jobban, mások kevésbé; és e változásban áll a nyelvek élete; csak a holt nyelvek változatlanok (mint a közép- és újkorban a latin, a tudósok nyelve). A nyelvek ezen változása a beszélő akaratától egészen független; öntudatlanul történik ez a századok folyamában nemzedékről nemzedékre menve. De ha e változás egyszer már beáll, akkor emberi akarat nem képes azt megszüntetni; mert nem emberi akarat idézte azt elő. E szerint haszon nem hárulna abból, ha a nyugati örmények a tiflisziek kívánságára elhatároznák, hogy a régi kiejtést követik, mert ez — lehetetlen. Az a néhány, ki Tiflisbe teszi át lakását, elfogadhatja a tifliszi kiejtést; de a nemzet nagy tömege: két millió nyugati örmény ezeket nem követheti; a mint ők tanulták, úgy adják át gyermekeiknek. Nyelvészeti szempontból a tifliszi kívánságot nem tarthatom méltányosnak. Az ódonszerűnek van becse a nyelvészek-, de sohasem a beszélőkre nézve. A fődolog az, hogy a tiflisziek kívánsága kivihetetlen, — azért mi beccsel sem bir. A most élő vidéki örmény úgy kell hogy beszéljen, a mint tanították. Idővel képződhetik egy irói nyelv, mely az irodalom útján előbb a tudósok, azután az iskola és egyház közvetítésével a nép-osztályok között is elterjed. Ide azonban sokkal kedvezőbb viszonyok kívántatnak, mint milyenek közt mai napság az örmények élnek. — Ez rövid véleményem.

Igy itél a nyugati kiejtésről korunk jelentékeny armenistája, ki nemcsak az általános nyelvészet terén, hanem az örmény nyelvben is kiváló jártassággal bir. E derék tudós fáradozása meg fogja győzni a nyelvészeket arról, hogy az örmény az indo-európai nyelvkörben külön ágat képez; felfedezés, mely az örmény nyelv történetében halhatatlanná teszi Hubschmann nevét. **Sz. K.**

Kisebb közlemények.

Az örmény püspökség visszállítása — úgy látszik — közelebről ismét aktualis egyházszerkezeti kérdéssé válik, — és pedig

ezúttal a legilletékesebb helyen: a római szentszék előtt. A keleti egyházak viszonyainak rendezése céljából tartott vatikáni tanácskozmányok egyik eredménye gyanánt ugyanis a »Pol. Correspondenz« azt írja, miszerint a keleti katolikus egyházak patriarkhái — tehát a Konstantinápolyban székelő ciliciai örmény kath. patriarkha is — jövőre szélesebb hatáskört nyerne, illetőleg azok föhatósága ki fog terjesztetni az Európában bárhol megtelepült, keleti szertartású katolikusokra is! Ha a szentszék által célba vett ezen nagyfontosságú reform megvalósíttatik, annak önként következő szükségképeni kifolyását képezendi az erdélyi örmény püspökség helyreállítása is, mint egyetlen módja annak, hogy a konstantinápolyi örmény katolikus patriarkha egyházi hatásköre az erdélyi részekben megtelepült örménységre is kiterjeszthető legyen, a mint ez a fentebbi tudósítás szerint az egész Európára, sőt magára Olaszországra nézve is terveztetik. Az Erdélyben, illetve Szamosújvártt a mult század elején fennállott örmény püspökség visszaállítását most már a vatikáni tanácskozmány azon elvi megállapodása is sürgössé teszi: hogy a keleti szertartású katolikus egyházaktól minden oly rendelkezés lelkiismeretesen távoltartandó, a mi a keleti népekben nemzeti egyházaik latinizálásának gyanúját kelthetné fel. Mind-ezeknél fogva a mai helyzetet úgy ítéljük meg, mint a legkedvezőbbet az oly sokáig betöltetlenül maradt örmény kath. püspökség helyreállítására, — a mi ellen hazánk kormánya részéről is annál kevésbbé fog nehézség támasztatni, mivel a magyar törvényhozás 1868-ban önkormányzati jogunkat már bezikkelyezte, — sőt magyar nemzeti szempontból is előnyt képezne, hogy papjainkat jövőre e hazában szentelnék fel; a mire jelenleg Erdély rom. kath. püspöke a ritus különbözősége miatt, hatáskörrel nem bír!

Levél az Egyesült-Államokból. A marseillei »Armenia« New-Yorkból a következő levelet közli: Városunk és környékének örmény kolonusai nagy gyűlésre gyűltek össze a Bertalan-féle téres teremben, mely fényesen volt felékesítve; e terem homlokára függesztett táblán ezen örmény szavak tündököltek: »Giéczycse Armenia jév Hájog Hájrénászirágán miuthiun: Éljen Örményország és az örmények hazaszerető egyesülete.« Ötszáznál többen jelentek meg; New-York most látott első ízben együtt ennyi örményt. Szaráfian József, kit az amerikai örmények a sáh-hoz küldöttek volt Persiába, most tett jelentést utazásáról. A helyi jelentékeny lapok (Herald, World, Tribun, Rikorder és a t.) levelezői, valamint amerikai vendégek is voltak jelen. Dioneán I. indítványára dr. Bojádsán kiáltott ki elnökké, ki a levelezők és vendégek kedvéért szép angol nyelven előadta összejövetelök célját, azután a »Méltatlankodó harag tüze« (Hur párgutheán) című nemzeti dallal megnyitotta az ülést; most Khiredsán Héránt ült zongorához, szép játékát megtapsolták. Ez az ur tanítja az örmény ifjúságot énekre és zenére. Azalatt lépett a terembe Szaráfian nejevel együtt, Khiredsán csinos

megnyitó beszéde után Szaráfián ajkai nyitak meg. Igen érdekesen beszélt el útját, azután felolvasás végett átadta az elnöknek a sáhi irásos válaszát; a gyűlés felállva hallgatta végig. Még hozott a küldött képviselő egy más rokonszenves levelet, mit a teheráni örmény közönség irt az idevaló örmény kolóniának. Ezután Hiber nevű amerikai zenész játszott néhány darabot a híres örmény zeneszerző Csuchádeán szerzeményeiből. Most Oszgánián ment fel a szószékre és előbb Szaráfiának mondott a kolónia nevében szives köszönetet a sikeres útért, azután az Egyesült-Államok külügyminiszterének, végre a teheráni követnek. Ajvázovski, az európai hírű festő is jelen volt az ülésen, kinek tiszteletére az örménység nem-sokára fényes lakomát rendezett.

Arménia régészeti leletei lassanként a török hatóságok által a konstantinápolyi császári muzeumba szállíttatnak bc. Ujabbán is egy remek régi szobrot találtak Ván vidékén.

Irodalom és művészet.

Az örmény hirlapírás százéves (1794—1894) jubileumának képe. Ezt a gyönyörű fénynyomatú (phototypique) képet, mely 70×45 centim. nagyságu és cartonra van nyomtatva, a bécsi »Hántesz Amszoreáh« szerkesztősége adta ki. A kép, melynek nagysága 50×35 centimeter — közepén az első örmény hirlapíró: Sémávo-neán Háruthiun papnak arcképe látható; körülötte csoportosulnak az 1894-ben megjelenő nevezetesebb örmény lapok szerkesztői (19 arckép és 31 újságczim).

Becses régiség. A ván-i kerület Ághpág (Báskálá) helységében, hol ásátásokat folytatnak, egy széket találtak, melyen felül egy fejedelem képe látható, alul pedig felírások vannak. Ezt az érdekes régiséget Konstantinápolyba vitték, hol a sultán kincstárába helyezték.

Közgazdasági élet.

A keleti gyapjúkereskedés. A »Budapesti Hirlap«-ban figyelemreméltó megjegyzéseket olvasunk Magyarország gyapjúkereskedéséről, vonatkozással a keleti államok nyerstermelésére. Magyarország — írja a nevezett lap — egykor virágzó gyapjúüzlete immár közel husz éve folytonosan hanyatlóban van és főleg az utóbbi években annyira hanyatlott, hogy a budapesti raktárakban levő készletek hónapokig, sőt évekig hevernek, míg a lehető legnyomottabb áron vevőre találnak. A belga és francia vevők, kik azelőtt piacunkat szivesen felkeresték, lassanként elmaradtak s a nagyobb magyar czégek is kezdenek visszavonulni az üzlettől. E hanyatlás egyik oka az is, hogy a magyar gazdák minimumra redukálták a kevésbé jövedelmező juhtenyésztést, ugyanannyira, hogy hazánk évi gyapjútermelése 1880. évtől nyolczszázezer bécsi mázsáról háromszázezer bécsi mázsára csökkent. — Oly célból,

hogy az egész Kelet nyersterménykereskedését a magyar székvárosba vonzzuk, szükségesnek mondja az idézett lap, hogy megszüntessék a Budapesten levő drága és egészségtelen magánraktárakat, s külön erre a célra olcsó közraktárakat építsenek, hova nemcsak a magyar, hanem a keleti kereskedők is elküldhetik áruikat (gyapjú, nyersbőrök, állati szőrmék, szarvak, stb.) — a hol csekély díj mellett elhelyezik az árukat, melyekre előleget (warrans) kaphatnak. — Magyarország keleti kereskedelmi politikája nem lehet más, mint hogy a Keletet Budapesthez kapcsolja! Ha mi a keleti szomszédaink áruí számára biztos piacot nyújtunk, a hol biztosan számíthatnak arra, hogy akkor is pénzt kaphatnak, a mikor még el sem adták áruikat, akkor már saját érdekükben is fölkeresik a budapesti piacot, a hova kétségkívül eljön a nyugati kereskedő is, hogy itt bizonyos időben biztosan megkapja azt, a mire szüksége van. — Ez azonban csak egyik oldala a dolognak. A másik az, hogy a keleti ember Budapestre szokván, a saját szükségletét is itt fogja fedezni, mert itt járván, meglátja, hogy Budapesten is megkaphatja s valószínűleg olcsóbban, a mire szüksége van, mint a honnan most szerzi be. Ezáltal Budapest azzá lehet igen rövid idő alatt, a minek már régen kellett volna lennie, közvetítő kereskedelmi központ Kelet és Nyugat között! Idővel pedig, ha a magyar ipar elég erős lett, — teljesen el lesz számunkra készítve a keleti piac. — Eléggé ismeretes különben is Bécs ama törekvése, hogy magához vonzza a keleti kereskedelmet, de még a magyar gabonakereskedést is, — természetesen nekünk sem szabad tehát ez élénk közgazdasági versenyben hátramaradnunk!

Mi újság az örmény világban?

Barbarizmus Kis-Ázsiában. Legújabb tudósítások szerint ismét nagy kegyetlenkedéseket kellett az örmény lakosságnak szenvedni, a törökországi önkéntes csapatok — a basibozuk katonaság — részéről; a kik Sámson és Mus vidékén a védtelen falvak örmény lakosságára törtek, s állítólag mintegy hatezer embert lemészároltak.

Az amerikai örmények volt apja: Száradsian József Marseille-n át mint zarándok ment Ecsmiádzinbe, hogy lássa a katólikoszt és azokat a helyeket, melyeket az örmények oly becseseknek tartanak. A new-yorki örmények 250 dollárt (689 frt) adtak át neki, hogy azt a katólikosz a törökörményországi kivándorlók közt ossza ki. Volt hívei bucsüestélyt rendeztek Száradsian tiszteletére, ki Amerikában jó emléket hagyott hátra. Könnybe lábadt szemekkel kívántak szerencsés utat annak, ki minden amerikai örmény határtalan tiszteletében részesült. . .

Felölös szerkesztő és kiadó-tulajdonos: **SZONGOTT KRISTÓF.**

Szamosújvárt, Todorán Endre „Aurora” könyvnyomdája.
